

GAZİ TÜRKİYAT

G Ü Z / 3 7

2 0 2 5

ISSN: 1307-914X

e-ISSN: 2979-9368

YAYIN DEĞERLENDİRME / Reviews

Atf / Citation

YILMAZ, Z. (2025). "Minsafina, Alina (2023). Çağdaş Türk Dillerinde Ortak Terminoloji Geliştirme İmkân ve Yöntemleri. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları. 249 s. ISBN 978-975-17-5654-1", *Gazi Türkiyat*, 37: 353-365.

Geliş / Submitted 15.11.2025

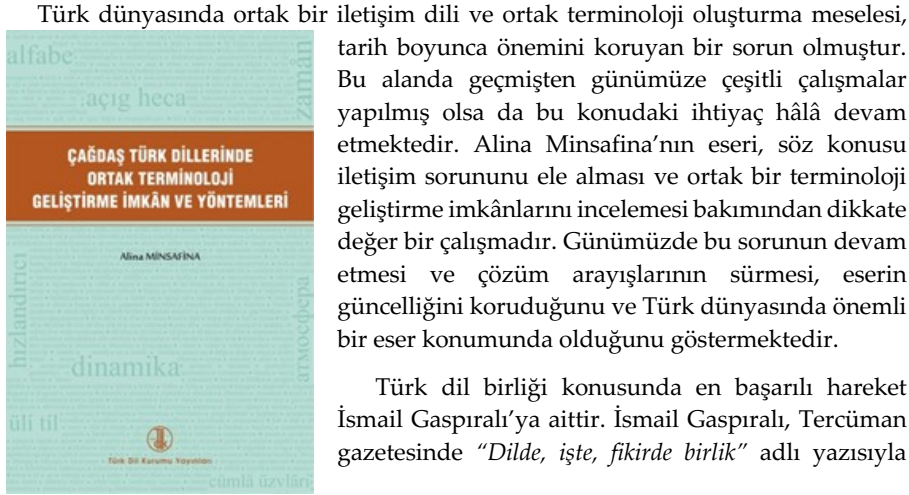
Kabul / Accepted 07.12.2025

DOI 10.65007/gaziturkiyat.1837628

ÇAĞDAŞ TÜRK DİLLERİNDE ORTAK TERMİNOLOJİ GELİŞTİRME İMKÂN VE YÖNTEMLERİ

Minsafina, Alina (2023). Çağdaş Türk Dillerinde Ortak Terminoloji Geliştirme İmkân ve Yöntemleri. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları. 249 s. ISBN 978-975-17-5654-1.

Zehra YILMAZ*

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Türk Dili Bilim Dalı, Ankara/TÜRKİYE. zehrayilmaz.340680@gmail.com, ORCID: 0009-0007- 7584-3271

Türk dünyasının bir araya gelebileceğini savunmuş ve bu düşüncesinde ortak dilin önemini vurgulamıştır. İsmail Gaspıralı'nın Tercüman gazetesinde çıkardığı bu yazı Türk dünyasında büyük ilgiyle okunmuş ve bu hareketin sonucunda Türk dünyasında büyük adımların atılmasını sağlamıştır (Yaman 2001: 461).

Ertuğrul Yaman, 2001 yılında Türk dillerinde ortak iletişim dili hakkında bir makale yayımlamıştır. Bu makalede, Türk dilinin tarihi ve Türk dil birliğinin geçmişine ilişkin bilgiler sunmuş; Türk dünyasında ortak iletişim dili üzerine yapılan çalışmalara değinmiştir. Özellikle Gaspıralı'nın ve Ahmet Bican Ercilasun'un konuya ilişkin fikirleri makalede önemli bir yer tutmaktadır (2001).

Erdal Şahin, "Türk Dünyasında Yazı Birliği: Latin Alfabeti Temelinde Yeni Türk Alfabeleri" başlıklı bir makale yayımlamıştır. Şahin çalışmasında, Türkiye Cumhuriyeti'nin 1928 yılında Latin alfabesine geçiş sürecini ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Türk Cumhuriyetleri'nde ortak alfabe çalışmalarına değinmiştir. Ayrıca Şahin, Türk Dil Kurultayı ve TİKA'nın yaptığı çalışmalara da makalesinde yer vermiştir (2013).

Süer Eker ise "Modernleşme Sürecinde Türkiye'de Terim Bilimi Çalışmalarına Genel Bir Bakış" adlı bir makale yayımlamıştır. Bu makalede, Tanzimat dönemi ve sonrasındaki terim çalışmalarına, İkinci Meşrutiyet sonrası gelişmelere ve Cumhuriyet döneminde yürütülen terim çalışmalarına değinilmiştir. Ayrıca Türk Dil Kurumu öncülüğünde gerçekleştirilen terim çalışmaları hakkında da kapsamlı bilgiler sunulmuştur (2013).

Türkiye'de bu konu etrafında yapılan çalışmalardan biri, Elçin İbrahimov tarafından 2016 yılında yayımlanan "Türk Dünyasında Ortak Konuşma Dili Oluşturulmasında Alfabe ve İmla Sorunları" başlıklı makaledir. İbrahimov, alfabe ve imla birliğinin sağlanmasında Türkiye'nin önemli bir rol üstlendiğini vurgulamaktadır. Türkiye'nin imla ve alfabe sisteminin yerleşmiş olması, köklü bir devlet geleneğine sahip olması ve Türk dünyasında kültürel, ticari ve eğitim alanlarında üst düzeyde iletişim kurması, Türkiye'nin alfabe birliği ve ortak yazı dilindeki rolünü ortaya koyduğundan bahsetmektedir (2016: 214-215).

Gülzura Jumakunova ise 2020 yılında yayımladığı "Türk Dünyası Ortak İletişim Dili" başlıklı makalesinde 10. Türkçe Konuşan Devletler Zirvesi'nde Türk dünyasında ortak iletişim dilinin Türkiye Türkçesi olacağı yönünde alınan karara değinmektedir. Ayrıca Türk dünyasında ortak bir iletişim diline duyulan ihtiyacı ve bu dilin neden Türkiye Türkçesi olması gerektiğini maddeler halinde açıklamıştır (2010).

Türkiye'de bu konu üzerinde yapılan son çalışma, Alina Minsafina'nın 2020 yılında hazırladığı *Çağdaş Türk Dillerinde Ortak Terminoloji Geliştirme İmkân ve Yöntemleri* başlıklı doktora tezidir. Bu tez, 2023 yılında Türk Dil Kurumu tarafından

kitap olarak yayımlanmıştır. Eserde, Türk dillerinde dil birliğinin sağlanamamasının temel nedenleri ile ortak terminolojiye ilişkin sorunlar ele alınmaktadır. Eserde, dil birliğini oluşturabilmek amacıyla Türkiye Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi, Kazakça, Tatarca ve Özbekçedeki terim yapma yolları tespit edilmiş; bu dillerdeki ortak kök ve eklerin listesi sunulmuştur. Minsafina, belirlediği terim oluşturma yöntemleri ile ortak kök ve eklerin, Türk dillerinde ortak bir terminoloji geliştirilmesine katkı sağlayabileceğini ifade etmektedir.

Eser, *İçindekiler Ön Söz, Tablolar Listesi, Kısaltmalar Listesi, Giriş, Temel Kavramlar, Terim ve Terim Çalışmaları, Türk Dillerinde Terim Yapma Yolları ve Terim Yapıları, Çağdaş Türk Dillerinde Ortak Terminoloji Geliştirme İmkân ve Yöntemleri, Türk Dillerinde Terim Birliği İçin Ortak Dil Yapıları, Sonuç, Kaynaklar ve Ekler* başlıklarıyla yayımlanmıştır.

Alina Minsafina, *Ön Söz*'de Türk dilleri için ortak terminoloji geliştirme imkân ve yöntemlerinin incelendiğini belirtmiş ve günümüzde Türk dilleri için ortak terminoloji sorunu olduğunu vurgulamıştır. Türk halkları arasında kültürel, siyasi, ekonomik ilişkilerin artmasıyla birlikte, birbirini anlayamayan Türk topluluklarının ortak bir Türkçe ile iletişim kurabilmesi konusu yeniden gündeme gelmiştir. *Ön Söz*'de, Türk haklarının birbirini anlayabilmesi için başlıca iki yol bulunduğu ifade edilmiştir: Bunlardan birincisi yapay bir iletişim dili oluşturulması, ikincisi ise yaşayan Türk dillerinden birinin ortak bir dil hâline gelmesidir.

Giriş bölümünde ilk olarak Türk dili coğrafyasından ve bu coğrafyada yaşayan Türk halklarının tahmini nüfusunun 180-200 milyon civarı olduğundan bahsedilmiştir. Ayrıca Türk dilinin tarihsel süreç içerisinde siyasi ve kültürel nedenlerden dolayı farklı yazı sistemlerinin kullanılmış olmasının ve Türk dilleri için ortak bir standart yazı dilinin bulunmamasının, karşılıklı anlaşılabilirlik oranını düşürdüğü ifade edilmiştir. Çince ve Arapça gibi dillerde karşılıklı anlaşılabilirlik oranlarının düşük olmasına rağmen, standart ortak bir yazı diline sahip olmaları (örneğin Arapça standart yazı dilinin fasih olması gibi) sayesinde her alanda güçlü bir iletişim imkânı sağladıkları belirtilmiştir.

Çağdaş Türk dillerinin tarihsel süreç içerisinde geçirdiği değişimlere değinildikten sonra, Orta Asya'daki Türk yazı dili geleneği açıklanmış ve XIII. yüzyılın sonlarından itibaren Oğuzcaya dayalı ikinci bir standart yazı dilinin oluştuğu ifade edilmiştir. XIX. yüzyılda bu iki yazı dilinin Doğu Türkçesi ve Batı Türkçesi şeklinde geliştiği; bu yazı dili arasındaki konuşma dillerindeki ayrışmanın ise Türk halkları arasındaki karşılıklı anlaşılabilirlik oranını düşürdüğünden bahsedilmiştir. Konuşma dili ile yazı dilleri arasındaki farklılıktan dolayı Türk halkları arasında ortak bir dil arayışı ortaya çıkmış ve bu arayışın yaklaşık yüz elli yıllık bir geçmişi olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca İsmail Gaspıralı'nın dil birliği konusundaki girişimleri ile onun "*Dilde, işte, fikirde birlik*" ilkesinden bahsedilmiştir.

Türk halklarının birbirini anlayamamasının başlıca nedenleri de eserde açıklanmıştır. Bu nedenler arasında; Türk dillerinde ortak olarak kullanılan Arap alfabesinin terk edilerek Latin ve Kiril alfabelerine geçilmesi ile dil devrimi sürecinde Arapça ve Farsça kelimelerin yerine yapma kelimelerin konulmasıdır. Ortak dil arayışında öneri olarak sunulan yapay bir iletişim dili (Esperanto ve Baleybelen dili örneklerinde olduğu gibi) ve yaşayan Türk dillerinden birinin ortak iletişim dili hâline getirilmesi. Her iki seçeneğin avantaj ve dezavantajları açıklanarak okuyucular aydınlatılmıştır.

Eserin *Giriş* bölümünde çalışmanın amacı ve sınırlılığı verilmiştir.

Eserin amacı;

“Türk dilleri için ortak olan terim yapma yollarını ortaya koyarak Türk dillerinde her bilim alanında kullanılabilecek ortak terminoloji geliştirme imkân ve yöntemlerini araştırmak, ortak terminoloji çalışmalarını için temel ilkeleri belirlemektir.”

Eserin temel sınırlılığı;

“Türkiye Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi, Kazakça, Tatarca ve Özbekçe gibi beş Türk dilinin dil bilimi, fizik-matematik alanındaki terim varlığıdır. Bu dillerin söz konusu bilim dallarındaki sözlükleri taranarak bugün kullanılmakta olan terimler belirlenmiş ve bu terimlerin yapıları incelenmiştir” (Minsafina 2023: 18).

Eserin birinci bölümünde *Temel Kavramlar* ele alınmaktadır. Bu bölüm, üç ana başlıktan oluşmakta ve her bir ana başlık da kendi içinde alt başlıklara ayrılmaktadır. Bunlar: A. *Ortak Dil Kavramı*, B. *Doğal Lingua Frankalar* (1. *Picin Dilleri*, 2. *Yapay (Planlı) Diller*), C. *Türk Halkları Arasında Ortak Dil* (1. *Lehçe, Dil veya Türk Yazı Dilinde Birlik*, 2. *Ortak Türk Yazı Dilinin Kısa Tarihi*, 3. *Ortak Türk Alfabesi*, 4. *Türk Halkları Arasında Ortak Dil Arayışının Bugünkü Durumu*).

Lingua frankanın Orta Çağda Akdeniz bölgesinde Fransızca, Provence ve İtalyanca söz varlığına dayanarak geliştiğinden ve Arap-Türk tüccarlarının Avrupalılarla iletişim kurmak için kullandıkları karma bir dil olduğundan bahsedilmiştir. Lingua frankaların, “doğal lingua frankalar”, “picin lingua frankalar” ve “yapay lingua frankalar” şeklinde üçe ayrıldığını Samarin’e atıfta bulunularak açıklanmıştır. Batı tarihinde, Orta Yunanca, Latince ve Fransızcanın doğal lingua franka olduğu vurgulanmaktadır.

Picin dillerinin kökeni hakkında bilgi verildikten sonra tanımları yapılmıştır. Bir dil, lingua franka olma sürecinde söz varlığı ve fonetik açıdan bazı değişimlere uğradığında picin dilinin ortaya çıktığı belirtilmiştir. Alina Minsafina bu terimi, Vinogradov’a atıfta bulunarak açıklamaktadır. Yapay diller arasına giren Baleybelenin Osmanlı coğrafyasında ortak bir dil olarak kullanıldığı ifade edilmiş; bunun yanında

Batı dünyasında ortak dil olan “Volapük” ve “Esperanto” dilleri hakkında da bilgiler verilmiştir.

Lehçe, Dil veya Türk Yazı Dilinde Birlik başlığında, lehçe ve dil terimleri açıklandıktan sonra, XIII. yüzyılın başlarına kadar tek bir yazı dili olarak devam eden Türkçenin sonraki yüzyıllarda gelişen değişkenlerini ifade eden üç terimden bahsedilmiştir. Bunlar, “Türk dilleri”, “Türk lehçeleri” veya “Türk yazı dilleri”dir. Kazakça, Özbekçe, Tatarca, Türkiye Türkçesi gibi Türk dili kollarına “Türk lehçeleri” denildiği ve Türk lehçelerinin ise art zamanlı dil bilimi esasına dayandığı, buna karşılık Kazakça, Özbekçe gibi Türk dili kollarına “Türk dilleri” denildiği ve Türk dillerinin ise eş zamanlı dil bilimi esasına dayandığı belirtilmiştir. Minsafina, Türk lehçelerine “Türk dilleri” demeyi tercih etmiştir. Bu tercih, eş zamanlı dil bilimi esasına dayanan tek bir Türk dilinden türemiş çağdaş Türk dili kollarını ifade etmenin daha uygun olduğu düşüncesiyle açıklanmıştır.

Ortak Türk yazı dilinin kısa tarihine de değinilmiştir. Bu tarih, VIII. yüzyıldan, daha açık belirtmek gerekirse “Bengü Taşları”ndan başlamaktadır. Ardında Uygur Türkçesi, Karahanlı Türkçesi, Batı Türkçesi ve Doğu Türkçesi hakkında kısa bilgiler verilmiştir. XIX. yüzyılda Sovyetler Birliği’nin, kendi hâkimiyeti altındaki Türk halklarının Orta Asya’daki Müslüman toplumlar ve Türkiye, İran ile Arap ülkeleriyle temas ve etkileşimlerini kesmek amacıyla Kiril alfabesini dayattığı belirtilmiştir.

Ortak Türk Alfabesi konusunda ise Türklerin tarih boyunca kullandığı alfabeler verilmiştir. Bu alfabeler; Göktürk, Mani, Soğut, Uygur, Brahmi, Tibet, Arap ve Latin alfabeleridir.

“1991 yılında İstanbul’da Marmara Üniversitesinde gerçekleştirilen “Ortak Türk Alfabesi” sempozyumunda Türk dilleri için ortak bir Latin alfabesi konusu ele alınmış, toplantıdaki ilmi tartışmalardan sonra Çağdaş Türk dilleri için 34 harfli ortak alfabe oy birliği ile kabul edilmiştir” (Minsafina 2023: 34).

Bu alfabe şu şekildedir: Aa Bb Cc Çç Dd Ee Ää Ff Gg Ğğ Hh Xx İı İi Jj Kk Qq Ll Mm Nn Ññ Oo Öö Pp Rr Ss Şş Tt Uu Üü Vv Ww Yy Zz.

Bu alfabeden günümüzde Türkiye Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesinin yararlandığı ancak Azerbaycan Cumhuriyeti’nde açık ‘e’ sesinin ‘ə’ harfi ile gösterildiği belirtilmiştir. Bununla birlikte, Türk halklarının Latin esaslı bir alfabe kullanma girişimlerinin, 2002 yılında yürürlüğe giren Rusya Federasyonu Halklarının Dilleri Kanunu ile imkânsız hâle geldiği vurgulanmıştır.

Türk Halkları Arasında Ortak Dil Arayışının Bugünkü Durumu başlığı altında, 1991 yılından beri yedi bağımsız Türk Cumhuriyeti ile Rusya Federasyonu sınırları içerisinde bulunan on bir özerk cumhuriyetin kültürel ve edebî açıdan yeniden bir araya getirilebilmesi için ortak bir dilin gerekliliği fikrinin, Sovyetler Birliği’nin

dağılmasının ardından yeniden gündeme geldiği belirtilmiştir. Ortak dil sorununu çözmek için yapılan çalışmalardan birinin 'doğal dil', diğerinin ise 'yapay dil' olduğu ifade edilmiştir. Doğal dil olarak Türkiye Türkçesinin, Türk halklarını birleştirebilecek aday bir dil olduğu vurgulanmıştır.

Eserin ikinci bölümü, *Terim ve Terim Çalışmaları* başlığını taşımaktadır. Bu bölüm şu alt başlıklardan oluşmaktadır: A. *Terim Nedir? Terim – Genel Dil İlişkisi*, B. *Terim Biliminin Gelişmesi*, C. *Terimin Özellikleri*, D. *Türk Dillerinde Terim Çalışmalarının Gelişimi*'dir. D maddesi ise üç ana alt başlık ve bunlara bağlı alt bölümler hâlinde düzenlenmiştir: 1. *XX. Yüzyıl Başına Kadar Terim Biliminin Gelişimi*, 2. *Yenileşme Döneminde Terim Çalışmaları* (a. *Türkiye Cumhuriyeti'nde Terim Çalışmaları*, b. *Sovyetler Birliği'nde Terim Çalışmaları*), 3. *Sovyet Türk Cumhuriyetlerinde Terim Bilimi Çalışmalarına Genel Bir Bakış* (a. *Azerbaycan'da terim çalışmaları*, b. *Kazakistan'da terim çalışmaları*, c. *Özbekistan'da terim çalışmaları*, d. *Tataristan'da terim çalışmaları*)

İkinci bölümde, terim kavramına ilişkin bilgi verildikten sonra, terim biliminin gelişimi ve terimlerin özellikleri hakkında bilgiler sunulmuştur. Türk dillerindeki terim çalışmaları konusunda ise, bu çalışmaların süreçleri hakkında birkaç noktaya değinilmiştir. Bunlardan biri, XIX. yüzyılın sonları ile XX. yüzyılın başlarında, Arapçadan yararlanılarak fen ve sosyal bilimler alanlarında pek çok terimin türetilmiş olmasıdır. Bu durumun, halkın bilgiye ulaşmasını zorlaştırdığı ve iletişimde karışıklıklara yol açtığı ifade edilmiştir. Ancak Sanayi Devrimi'yle birlikte Batı'nın özellikle askerî, ekonomik, bilimsel ve teknolojik alanlarındaki üstünlüğü, Türk dillerinin Batı'dan etkilenmesine sebep olduğu ve bu doğrultuda terminolojide önemli değişikliklerin yaşandığı ifade edilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti'nde terim çalışmalarının, I. Türk Dil Kurultayı ile başlatıldığı belirtilmiştir. Cumhuriyet Öncesi Dönem'de Arapça kelimelerden vazgeçilmeye başlanmış; Cumhuriyet Dönemi'nde ise Türkçe kökler ve eklerle terim üretme ilkesinin önem kazandığı ifade edilmiştir. Ayrıca Arapça ve Farsça kökenli terimlerin yerine Türkçe terimler bulunamadığında, bunların yerine Avrupa kökenli kelimelerin terim olarak kabul edildiği de açıklanmıştır.

"Azerbaycan'daki terim çalışmaları"nda F. Ahundov'un etkisinden bahsedilmiştir. XIX. yüzyıla kadar eserlerin Arapça ve Farsça olarak kaleme alındığı; bu yüzyıldan itibaren ise özellikle F. Ahundov'un öncülüğünde M. Kazım ve A. Bakıhanov gibi isimlerin Azerbaycan Türkçesiyle eserler yazmaya başladıkları belirtilmiştir. F. Ahundov'un terim oluşturma sürecinde önemli bir isim olduğu ve terim yaparken iki kaynağı önemseydiği ifade edilmiştir. Bu kaynakların ilki halk dili, ikincisi ise Rusça ve Batı dilleridir. Alina Minsafina, terim çalışmalarını aşamalı olarak açıkladıktan sonra, 1990'lı yıllarda Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından yaşanan gelişmeleri açıklamıştır. Bu gelişim, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin diğer

devletlerle etkileşimlerinin güçlenmesiyle birlikte terminolojinin gelişmesine yol açmıştır.

“Kazakistan’daki terim çalışmaları”nın, Abay ve Şakarım’ın eserlerindeki felsefi terimler ile Şokan Velihan’ın eserlerindeki coğrafya terimleri temelinde şekillendiği açıklanmıştır. Ayrıca Kazak terminolojisinin kurucusu kabul edilen A. Baytursun’un öneminden de bahsedilmiştir.

“Özbekistan’daki terim çalışmaları” ise, tarihsel süreçte üç döneme ayrılmıştır: 1917-1937 yılları arasında, Arapça ve Eski Özbekçeden çok sayıda terim alınmıştır. 1938-1990 yılları arasında, Rusça ve Rusça aracılığıyla uluslararası terimler Özbekçeye girmiştir. 1990 yılından sonra ise SSCB’nin yıkılmasıyla birlikte Rusça ve uluslararası kökenli terimlerin, Arapça, Tacikçe ve Özbekçe kelimelerle değiştirildiği ifade edilmiştir.

“Tataristan’daki terim çalışmaları”nda ise, Tatar terminolojisinin gelişimine büyük katkı sağlayan Kayyum Nasırî’den bahsedilmiştir. Nasırî’nin Tatarcaya, halkın kolaylıkla anlayabileceği pek çok önemli terimi kazandırdığı belirtilmiş; ayrıca Tatarcılık akımının etkisiyle dile yerleşmiş olan terimlerin saf Tatarca terimlerle değiştirildiği de ifade edilmiştir.

Üçüncü bölümün ana başlığı, *Türk Dillerinde Terim Yapma Yolları ve Terim Yapıları*’dır. Bu ana başlık üç alt başlıktan oluşmaktadır: A. *Türkiye Türkçesinde Terim Yapma Yolları*, B. *Diğer Türk Dillerinde Terim Yapma Yolları*, C. *Türk Dillerinde Terimlerin Dil Yapıları*’dır. C maddesi ise altı alt başlığa ayrılmaktadır: 1. *Türkiye Türkçesinde Terim Yapıları*, 2. *Azerbaycan Türkçesinde Terim Yapıları*, 3. *Kazakçada Terim Yapıları*, 4. *Özbekçede Terim Yapıları*, 5. *Tatarcada Terim Yapıları*, 6. *Türk Dillerinde Terim Yapılarının Genel Özellikleri*’dir.

Türkiye Türkçesinde Terim Yapma Yolları konusunda, terim bilimi üzerine çalışmalar yapan Emin Özdemir, Hamza Zülfikar ve Burcu İlkay Karaman’ın görüşlerine yer verilmiştir. Türkiye’de terim üretme üzerine ilk teorik çalışmaları yapan kişinin Emir Özdemir olduğu belirtilmektedir. Özdemir, *Terim Hazırlama Kılavuzu* adlı eserini yazmış, bu kılavuzda ise Türkçede terim yapma yollarını dört başlık altında toplamıştır: “türetme”, “birleştirme”, “birden çok kelimeyle karşılama” ve “anlam aktarımı”. Minsafina, eserinde bu yöntemleri açıklamıştır. Bu açıklamalar kapsamında, Özdemir’e atıfta bulunularak, terim yapmada en sık başvurulan yöntemin “türetme” olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca Özdemir’in temel amacının, mevcut terimleri Türkçeleştirmek, o dönemde var olan yabancı (genellikle Arapça ve Farsça) kökenli terimlerin Türkçe karşılıklarını belirlemek olduğu vurgulanmıştır.

Diğer Türk Dillerinde Terim Yapma Yolları konusunda, Azerbaycanlı bilim adamı Gasimov, Tatar bilim adamı F. Hisamova, Özbek bilim adamı H. A. Dadaboyev, Kazak

bilim adamı U. Aytbayulı'nın ve terim üretme yöntemlerine değinilmiştir. Bu dört Türk dilinde ortak terim üretme yolları tespit edilmiştir. Bunlar: 1. semantik yol-anlam genişlemesi/daralması, 2. morfolojik yol, 3. sentatik yol-söz birleşmesi, 4. leksikal yol-ödüncleme.

Türk Dillerinde Terimlerin Dil Yapıları başlığında ise terimleri incelemek için başvurulabilecek kaynaklara yer verilmiştir. Bu kaynaklar titizlikle araştırılmış ve eserde ayrıntılı bir biçimde ele alınmıştır. Söz konusu kaynaklar şunlardır: sözlükler ve terim bilimi konusundaki çalışmalar, ders kitapları, ansiklopediler, terim bilimiyle doğrudan ilgili olmayan ticari katalog yayımları, belli bir bilim alanına giren kavram ve nesneleri sıralayan sınıflandırma listeleridir.

Türkiye Türkçesinde Terim Yapıları başlığında 150 fizik-matematik kavramını karşılayan 160 terim ile 150 dil bilimi kavramını karşılayan 235 terim tahlil edilmiştir. Bu tahlilin sonucunda 300 kavramı karşılayan toplam 395 terimden, 190 terim sentatik yolla (söz birleşmesi), 109'un morfolojik yolla (türetme), 43'ünün semantik yolla (anlam genişlemesi/daralması), 53'ünün ise ödüncleme yoluyla dile girdiği tespit edilmiştir. *Azerbaycan Türkçesinde Terim Yapıları* başlığında, 150 fizik-matematik kavramını karşılayan 160 terim ve 150 dil bilimi kavramını karşılayan 162 terim incelenmiştir. Bu analizde, 300 kavramı karşılayan 322 terimden, 65'inin semantik, 81'inin ödüncleme, 56'sının morfolojik, 120 terimin sentatik yolla yapıldığı belirtilmiştir. *Kazakçada Terim Yapıları* başlığında, 150 fizik-matematik kavramını karşılayan 157 terim ve 150 dil bilimi kavramını karşılayan 173 terim tahlil edilmiştir. Bu analizde de 300 kavramı karşılayan 330 terimden, 17'sinin semantik, 107'sinin ödüncleme, 79'unun morfolojik, 127 terim ise sentatik yolla oluşturulduğu belirtilmiştir. *Özbekçede Terim Yapıları* başlığında, 150 fizik-matematik kavramını karşılayan 156 terim ve 150 dil bilimi kavramını karşılayan 159 terim incelenmiştir. Bu doğrultuda, 300 kavramı karşılayan toplam 315 terimden, 41'inin semantik, 96'sının ödüncleme, 65'inin morfolojik ve 113 terimin ise sentatik yolla yapıldığı ifade edilmiştir. *Tatarcada Terim Yapıları* başlığında ise 150 fizik-matematik kavramını karşılayan 161 terim ve 150 dil bilimi kavramını karşılayan 174 terim tahlil edilmiştir. Tahlil sonucunda, 300 kavramı karşılayan 335 terimden, 34'ünün semantik, 89'unun ödüncleme, 73'ünün morfolojik ve 129 terim ise sentatik yolla yapıldığı vurgulanmıştır. Sonuç olarak, beş Türk dilinde en yaygın terim yapma yolunun sentatik, en az terim yapma yönteminin ise semantik olduğu ifade edilmiştir.

Türk Dillerinde Terim Yapılarının Genel Özellikleri konusunda, beş Türk dilinde fizik-matematik terimlerinin yanı sıra dil bilimi terimlerinde de bazı kavramlar için alıntı terimlerin yanında Türkçe kökenli veya Türkçeleştirilmiş terimlerin bulunduğu dikkat çekilmiştir. Buna örnek olarak şu terimler verilmiştir: Az.:*māna-anlam*, Kaz.:*antonim-qarsısözder*, Tat.:*alfavit-älifba*, T.T.:*vokal-ünlü*, Öz.:*alfavit-alifba*. Ayrıca her beş

dilde en çok kullanılan türetme eklerine yer verilmiştir. Bunlar: isimden isim yapma eki +lXk, fiilden isim yapma ekleri olan – (X)m, -(X)ş, -mA ve –X ekleridir.

Dördüncü bölümün ana başlığı, *Çağdaş Türk Dillerinde Ortak Terminoloji Geliştirme İmkân ve Yöntemleri*'dir. Bu ana başlık şu alt başlıklardan oluşmaktadır: A. *Tartışmalar, Öneriler ve Faaliyetler*: 1. *Bakü I. Türkoloji Kongresi (1926)*, 2. *Hoca Ahmet Yesevî Kazak-Türk Uluslararası Üniversitesi Türk Dünyası Ortak Terimler Sözlüğü Projesi*, 3. *Türkiye'de Terim Bilimi Çalışmalarına Genel Bir Bakış*, B. *Türk Dillerinde Ortak Terminoloji Geliştirme Yöntem ve İlkeleri*

Bakü I. Türkoloji Kongresi, 1926 yılında 26 Şubat-5 Mart tarihleri arasında Bakü'de gerçekleştirilmiştir. Kongrenin VIII. oturumunda, Türk dillerinde terminolojinin düzenlenmesi ve ortak terminoloji oluşturma imkânları üzerine beş tebliğ sunulmuş ve bu tebliğlerin içeriği açıklanmıştır. Bu tebliğlerden ikisi şunlardır: A. R. Zifeldt'in "*Türk Dillerinde İlmî Terminolojinin Yaratılması İlkeleri Üzerine*" ve H. Zeynallı'nın "*Türk Dillerinde Bilim Terminolojisinin Sistemi Üzerine*".

Alina Minsafina, eserinde Zeynallı'nın terminoloji oluşturma yöntemine ve fikirlerine yer vermektedir. Zeynallı'ya göre ortak bir terminoloji oluşturma ilk adımı, ilmî yöntemlerin belirlenmesi ve dillerin özelliklerine göre sınıflandırılmasıdır. Yeni terimler oluşturulurken Türkçe kök ve eklerden yararlanılmalı; dile yerleşmiş yabancı kelimelere dokunulmamalı ve uzun zamandır kullanılan Arapça ve Farsça kelimeler ise dilin kendi malı gibi kabul edilmelidir. Ayrıca Türk dillerinde kullanılan yabancı terimlerin dil üzerindeki etkisi araştırılmalı; yabancı kelimelerin Türk dili gramerine uygun şekilde kullanımı ve türetilmesi sağlanmalıdır. Zeynallı'ya göre, *saadet* kelimesinden *mesut* değil, *saadetli* sıfatı türetilmelidir.

Türkiye'de Terim Bilimi Çalışmalarına Genel Bir Bakış başlığı altında ise terminoloji geliştirme sürecinin üç döneme ayrıldığı vurgulanmakta ve bu dönemler hakkında bilgi verilmektedir. Bu dönemler. 1. Tanzimat Dönemi, 2. II. Meşrutiyet Dönemi, 3. Cumhuriyet Dönemi.

II. Meşrutiyet sonrası dönemde Ömer Seyfettin ve Ziya Gökalp'in görüşlerine yer verilmiştir. Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esasları* adlı eserinde yeni ıstılahlar aranırken halk dilindeki kelimelerin arasından bulunması gerektiğini, bulunmadığı takdirde Türkçenin mevcut dil bilgisi kurallarına dayanarak yeni kelimelerin türetilmesi gerektiğini belirtmiştir.

Türk Dillerinde Ortak Terminoloji Geliştirme Yöntem ve İlkeleri başlığı altında, Türk dillerinde fonemik olmayan ses denkliklerine dayanan kök ve eklerin morfem olarak kabul edildiği belirtilmektedir. TT.: gör-, Az.: gör-, Kaz.: kör-, Tat.: kür-, Özb.: kör-. Ayrıca Alina Minsafina, eserinde Türk dillerindeki eklerin alomorflarını da vermiştir:

TT.: +lar/+ler; Az.: +lar/+lär; Kaz.: +lar/+ler/+dar/+der/+tar/+ter; Tat.: +lar/+lär+nar/+när; Özb.: +lar.

Morfolojik yöntemle terim oluşturulurken, Türk dilleri için ortak kök ve eklerden yararlanılması gerektiği belirtilmiştir. Minsafina bunun için bir örnek de vermiştir: İngilizce *plane* terimi için, Türkiye Türkçesindeki *uçak* veya Kazakçadaki *uşaq* şekli öneriliyorsa, *uç-* kökü ve *-Ak* eki tüm Türk dillerinde bulunmalı ve yaygın bir şekilde kullanılmalıdır. Böylece *uçak* kelimesinin TT.: *uçak*, Az.: *uçaq*, Kaz.: *uşaq*, Tat.: *úçak*, Özb.: *uçâq* gibi varyasyonlarla Türk dillerinde ortak bir terim olarak kabul edilebileceğini ifade edilmiştir.

Beşinci bölümün ana başlığı *Türk Dillerinde Terim Birliği İçin Ortak Dil Yapıları*'dır. Alina Minsafina, Türk dillerini terminoloji açısından yakınlaştırmak için ortak kökler, ortak ekler ve ortak söz dizimi yapılarının kullanılması gerektiğini ifade etmektedir. Bu terminoloji çalışması için ortak kökler ve ekler havuzunun tespit edilmesi gerektiği de vurgulanmaktadır. Minsafina, ortak kökler listesini hazırlarken yararlandığı kaynakları eserinde belirtmiştir. Bu kaynaklardan biri "Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü"dür.

Ortak Kökler başlığında, Türk dillerinin düzenli ses denkliklerine sahip oldukları, bu denkliklere dayanarak farklı ses değerlerine sahip olsalar bile aynı kökenden gelen kelimelerin ortak kabul edilmesi gerektiği ifade edilmektedir.

Ünsüzlerde Ses Denklikleri konusunda ise değişen seslere örnekler verilmiştir. ET'deki kelime başındaki /k/ sesi Türkiye Türkçesinde çoğu durumda tonlulara /g/ olmuş fakat aynı fonem Kazakça, Tatarca ve Özbekçede /k/ olarak korunmuştur: TT.:gel-, Az.: gäl-, Kaz.: kel-, Tat.: kil-, Özb.: kel-.

Ünlülerde Ses Denklikleri konusunda, Tatarca ile Türkiye Türkçesindeki ünlülerin ses denkliklerine örnekler verilmiştir: TT.: konak, Tat.: kunak. TT.: sen, Tat.: sîn

Ses-Şekil-Anlam Bakımından Ortak Kökler başlığında, beş Türk dillerinin ortak fiil kökleri verilmiştir: TT.: çık-, Az.: çıx-, Kaz.: şıq-, Tat.: çık-, Özb.: çiq-.

Terim Yapmada Kullanılan Ortak Ekler konusunda ise Türk dillerinde ortak terminolojinin geliştirilmesi amacıyla, her bir Türk dilinde kullanılan yapım eklerinin tespit edildiği ve eserde ortak bir ek listesi sunulduğu belirtilmektedir. Bu eklerden bazıları şunlardır: isimden isim yapma ekleri, +CX, +lXk, +DAş, +lX, +sXz, +CXk; fiilden isim yapma ekleri, -(y)Xş, -mA, -(X)m, -(y)XcX, -(X)k; fiil yapma ekleri, +lA-, +lAş-, +lAn-, +lAt-, +lAndIr-. Alina Minsafina, bu eklerin Türk dillerindeki ses denkliklerini dikkate alınarak kullanılmasının, ortak terim oluşturma sürecine katkıda bulunacağını ifade etmektedir.

Sonuç bölümü 3 sayfadan oluşmaktadır. Minsafina, eserinde ulaştığı sonuçları bu bölümde sunmakta ve beş Türk dilinde terim yapma yollarına ilişkin elde ettiği bulguları açıklamaktadır. Eserde, tek bir ortak Türk dili oluşturma yönteminden ziyade, ortak iletişimi olumlu yönde etkileyebilecek bir terminoloji birliğinin sağlanıp sağlanamayacağı sorusuna cevap aranmaktadır. Minsafina, sonuç bölümünde; tek bir ortak dil oluşturulması, farklı Türk halklarının temsilcilerinin birbirlerini anlayabilmesi ve bilim, kültür gibi alanlarda bilgi alışverişi yapılabilmesi hedefleri doğrultusunda, dil birleştirme sürecinin yukarıdan aşağıya bir yaklaşımla yürütülmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu sürecin, öncelikle toplumun entelektüel kesiminden bilim insanları, akademisyenler, yazarlar, gazeteciler ve siyasetçiler gibi bireyler tarafından başlatılması gerektiği vurgulanmaktadır.

Kaynaklar bölümü 12 sayfadan oluşmakta ve oldukça hacimlidir. Eserde kullanılan tüm kaynaklar ayrıntılı bir biçimde sunulmuştur. Kaynaklar incelendiğinde, yazarın çalışmasında gösterdiği titiz yaklaşım açıkça görülmektedir. Ayrıca yazar, okuyuculara söz konusu kaynaklardan yararlanma imkânı sunarak literatüre önemli bir katkı sağlamaktadır.

*Ek 1'*de, "*Ortak Türk Alfabesi*" ve alfabe çevirimiyle ilgili yedi maddeden oluşan notlar yer almaktadır. *Ek 2'*de 10 sayfalık Fizik-Matematik Terim Listesi; *Ek 3'*te 14 sayfalık Dil Bilimi Terim Listesi; *Ek 4''*te 8 sayfalık Ortak Fiil Kökleri Listesi; *Ek 5'*te 24 sayfalık Ortak İsim Kökleri Listesi; *Ek 6'*da 6 sayfalık Ortak Yapım Ekleri; *Ek 7'*de 4 sayfalık Bazı Yalancı Eş Değerli Kökler; *Ek 8'*de, 4 sayfalık Hoca Ahmet Yesevî Uluslararası Kazak-Türk Üniversitesi Tercüme Merkezi Faaliyet Raporu verilmiştir.

Bu eserin hedef kitesini; dil bilimciler, Türk dili ve Türk lehçeleri üzerine çalışan akademisyenler ve öğrenciler, terminoloji uzmanları ile dil politikalarıyla ilgilenen araştırmacılar oluşturmaktadır. Ayrıca Kazakistan, Azerbaycan, Özbekistan ve Tataristan halkı da bu eserin hedef kitesine dâhildir.

Alina Minsafina'nın *Çağdaş Türk Dillerinde Ortak Terminoloji Geliştirme İmkân ve Yöntemleri* adlı eseri, Türk dünyasında dil birliği ve ortak terminolojinin oluşturulması çalışmalarına önemli bir katkı sunmaktadır. Minsafina, Türk dillerinde ortak bir iletişim dilinin sağlanabilmesi amacıyla eserinde sınırladığı beş Türk dilinin terim yapma yollarını tespit etmiş; aynı zamanda ortak kökler ve eklerden oluşan bir havuz ortaya koymuştur. Aslında Minsafina, tespit ettiği terim yapma yolları ile ortak kökler ve ekler sayesinde, Türk dillerinde ortak iletişim ve ortak terminoloji geliştirilmesinin mümkün olabileceğini göstermektedir. Türk dillerinde ortak bir terminolojinin geliştirilmesi, yalnızca dilsel bir kolaylık sağlamayacak; aynı zamanda kültürel bir köprü kurmak adına da önemli bir adım olacaktır. Minsafina'nın eseri, bu doğrultuda atılan önemli adımlardan biridir. Bununla birlikte günümüzde Türk dillerinde ortak iletişim dili ve ortak terminoloji sorunlarının hâlâ çözüme kavuşmamış olması, eserin

amacına ulaşamadığını göstermektedir. Ancak bu durum, eserin yetersizliğinden değil, ortak iletişim dili ve ortak terminoloji çalışmalarının tüm Türk dünyasında uygulanmasının güçlüğünden kaynaklanmaktadır. Bu sorunun çözümü için Türk dünyasındaki temsilcilerin ortak çalışmalar yapması gerekir. Zaman zaman girişimlerde bulunmuş olsa da çeşitli nedenlerden dolayı çalışmalar kesintiye uğramış ve ne yazık ki bir sonuca ulaşamamıştır. Bugün Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan bir kişi, diğer Türk Cumhuriyetlerine gittiğinde iletişim sorunlarına maruz kalmaktadır; bu durum iki Türk'ün anlaşılabilirliğini olumsuz yönde etkilemektedir. Umulur ki geçmişten günümüze süregelen bu sorunlar gelecekte çözüme kavuşturulur.

KAYNAKÇA

- EKER, S. (2013). "Modernleşme Sürecinde Türkiye'de Terim Bilimi Çalışmalarına Genel Bir Bakış", *AltaisticsandTurkology*, 1, s. 68-95.
- İBRAHİMOV, E. (2016). "Türk Dünyasında Ortak Konuşma Dili Oluşturulmasında Alfabe ve İmla Sorunları", *Gazi Türkiyat*, 18, s. 213-220.
- JUMAKUNOVA, G. (2010). "Türk Dünyası Ortak İletişim Dili", https://tasam.org/Files/Icerik/File/turk_dunyasi_ortak_iletisim_dili_21a12e4b-6e92-41d7-aa60-9a13bd8555c5.pdf.
- MİNSAFİNA, A. (2023). *Çağdaş Türk Dillerinde Ortak Terminoloji Geliştirme İmkân ve Yöntemleri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- ŞAHİN, E. (2013). "Türk Dünyasında Yazı Birliği: Latin Alfabesi Temelinde Yeni Türk Alfabeleri", *Yeni Türkiye*, 53, s. 449-457.
- YAMAN, E. (2001). "Tarihi Seyirden Hareketle Türk Dünyasında Ortak İletişim Dili" *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 12, s. 453-473.

SORUMLU YAZAR
CORRESPONDING AUTHOR

YÜKSEK LİSANS ÖĞRENCİSİ ZEHRA YILMAZ
zehrayilmaz.340680@gmail.com

TELİF HAKKI VE LİSANS
COPYRIGHT AND LICENSE

YAZARLAR DERGİDE YAYINLANAN
ÇALIŞMALARININ TELİF HAKKINA
SAHİPTİRLER VE ÇALIŞMALARINI CC BY-NC 4.0
LİSANSI ALTINDA YAYIMLANMAKTADIR.
THE AUTHORS OWN THE COPYRIGHT OF THEIR
WORK PUBLISHED IN THE JOURNAL AND THEIR
WORK IS PUBLISHED UNDER THE CC BY-NC 4.0
LICENSE.

YAPAY ZEKÂ KULLANIMI
USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE

ÇALIŞMADA YAPAY ZEKÂ
KULLANILMAMIŞTIR.

ARTİFİCİAL İNTELLİGENCE WAS NOT USED IN
THE STUDY.